

NÓTÁRI TAMÁS

Történelmi személy, fikció vagy téves szövegértelmezés?

„Ingo herceg” azonosításának kísérletei és lehetőségei

Jelen vizsgálódásunk kiindulópontja a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, vagyis a bajorok és a karantánok megtéréséről szóló dokumentum egyik passzusa.¹ A forrás maga a pápai legátus és sirmiumi érsek, Metód felett 870-ben a Német Lajos jelenlétében a Regensburgi Zsinaton Adalwin salzburgi érsek és püspökei közreműködésével megtartott per kapcsán keletkezett. (Az viszont már kideríthetetlen, hogy a *Conversio* maga a vádirat szerepét töltötte-e be, vagy pedig a pert akarta-e utólagosan legitimálni.) E mű tartalmaz egy elbeszélést, amelynek a főszereplője a lakomát rendező Ingo: „Hasonlóképpen Arn püspök, Virgil utódja a salzburgi székhelyben látta el pásztori hivatalának teendőit, mindenhol papokat szentelvén és a szláv területre küldvén, nevezetesen a karantán vidékekre és Alsó-Pannóniába az ottani fejedelmekhez és grófokhoz, amint korábban Virgil tette. Közülük egyet Ingónak hívtak, s okossága miatt igen szeretett és kedves volt a nép körében. Az egész nép annyira engedelmes volt iránta, hogy senki nem merete figyelmen kívül hagyni a tanácsát, még ha csak egy üres pergament kapott is tőle betűk nélkül. Csodálatosan is cselekedett. Az igazhívű szolgákat magával hívta az asztalhoz, hitetlen uraikat pedig az ajtó elé ültette le, mint a kutyákat, kenyeret és húst, meg piszkos korsókat borral tévén eléjük, hogy úgy étkezzenek. A szolgák elé pedig aranyozott kelyheket tétetett. Erre az előkelők az ajtó előtt azt kérdezték: 'Miért viselkedsz velünk így?' Mire ő: 'Nem vagytok méltók, hogy tisztátalan testetekkel együtt étkezzetek azokkal, akik a szent forrásból újjászülettek, hanem egyetek a ház ajtaja előtt, mint a kutyák.' Ezt követően a szent hitben tanítást nyervén egymással versengve siettek megkeresztelkedni. Így növekedett egyre a keresztény vallás.”²

Enea Silvio Piccolomini 1458-ban keletkezett *De Europa* című művének Karintiával foglalkozó huszadik könyvében, a hatvanötödik fejezetben egy műfaját tekintve legendaként meghatározott történetet beszél el egy Ingo nevű, Nagy Károly idejében élt hercegről. Ezek szerint 790-ben Ingo herceg lakomát rendezett tartomány lakosai számára, amelynek során a színe elé engedett parasztoknak arany és ezüst edényekben, a tőle távolabb álló előkelőknek viszont agyagból készült edényekben szolgálták fel az ételt. Arra a kérdésre, hogy miért cselekszik így, azt felelte, hogy a földeken és kunyhókban lakó, ám a keresztvízben megtisztult egyszerű emberek lelke fehér és tiszta, míg a palotákban lakó, ám bálványoknak hódoló előkelők lelke piszkos és fekete – ő pedig a lelki tisztaságnak megfelelően rendezte a lakomát. Az így megszegyenült urak csapatostul járultak a keresztséghez, s Salzburg püspökeinek, Virgil és Arn vezetése mellett hamarosan mindnyájan felvették a kereszténységet.³

Ingo először a 1345/47-ben meghalt Iohannes Victoriensis apát tollából származó *Liber certarum historiarum*ban jelent meg mint nemesúr, pontosabban Karantánia első hercege.⁴ Iohannes Victoriensis (Johann von Viktring) az Ingo-történet mellett Nagy Károly Arnnak adott missziós megbízását⁵ és a Metód fellépése körüli eseményeket⁶ vette át a *Conversióból*,⁷ ám az átvétel inkább a tartalmi elemeket érintette, nyelvileg és stílusosan a *Liber certarum historiarum* vonatkozó részei nagy önállóságot mutatnak a *Conversió*hoz képest.⁸

Jelen tanulmányban a következő kérdésekre próbálunk választ találni. Mennyiben tekinthető a Iohannes Victoriensis és Enea Silvio Piccolomini által említett és hosszú évszázadokon át a szakirodalomban meg nem kérdőjelezett Ingo herceg valós történelmi személynek? A *Conversio* valóban herceggként említi-e Ingót, és ha nem, akkor minek köszönheti hercegi létét, illetve herceggénti bevonulását az irodalomba?

Marcus Hansiz Karantánia legendás herceggel, Domitianusszal azonosította Ingót.⁹ (A legenda szerint a pogány fejedelem, Domitianus igen keményen üldözte a keresztényeket, majd Isten kegyelme révén megtér, maga döntötte a tó fenekére a pogány bálványszobrokat, s végül Karantánia szent életű hercege lett.¹⁰ Az általában a legendák világába utasított Domitianus mint történelmi személy¹¹ léte mellett szólhat egy – feltehetően a IX. századból származó –, a millstatti kolostorban talált felirattöröredék;¹² az *inscriptio* nehéz datálhatósága és az egyéb források ellentmondó tendenciája miatt Herwig Wolfram joggal int óvatosságra.¹³ Érdekességként megemlítendő, hogy a Domitianus történelmi hitelessége mellett állást foglaló és a kanonizáció érdekében nagy agilitással tevékenykedő Eisler, aki a Domitianus név mögött eredetileg a szláv Domizlaus névalakot vélelmezte, felhívta a figyelmet a pogány bálványokat döntőgető herceg legendája és Millstatt nevének a szobrokra utaló etimológiája – *mille statuæ* – közötti lehetséges kapcsolatra.¹⁴)

A modern kutatás jórészt történetileg hiteles személynek fogadta el Ingo herceget,¹⁵ és megkísérelte e germán – de nem bajor – név viselőjét valamely, a *Conversio*val párhuzamos hagyományban előforduló történelmi személlyel azonosítani. Michael Mitterauer például a *Conversio* tizedik fejezetében előforduló Etagarral, a bizonyítottan létező karantán fejedelemmel azonosítja.¹⁶ További hipotézisként érdemes megemlíteni Ingónak az Erich friauli herceg parancsára a Ring ellen 795 őszének végén vagy telének elején támadást intéző szláv Voinimirral (*Wonomyrus Sclavus*) történő azonosítását¹⁷ – azt azonban, hogy Voinimir milyen rangban vagy tisztségben állott a herceg szolgálatában, csak találgatni lehet.¹⁸ Hasonlóképpen érdekes, ám hipotetikus kísérlet Ingónak a *Rhythmus de Pippini regis victoria Avaricában* szereplő Unguimerivel történő identifikációja¹⁹ – Unguimeri 796-ban (a Pippin vezette frank–langobard–bajor sereg közeledésekor) rettenetes véget jövendölt a kagánnak és főfeleségének, a katunnak).²⁰ Unguimeri nevét általában Inguiomer(us) germán fejedelem személynevével azonosítják, aki Tacitus *Annales*ében többször említésre kerül²¹ – ezek alapján Unguimerit az avar birodalomban továbbélő gepidák egyikének szokás tekinteni.²² Walter Pohl valószínűbbnek tartja, hogy Unguimeri langobard emigránsként kerül az avarokhoz.²³ Mások azon feltevést kockáztatják meg, hogy Unguimeri azonos volna a már említett szláv Voinimirrel.²⁴

1979-es kiadásában és 1995-ös monográfiájában Herwig Wolfram a következőképpen húzza ki a kérdés méregfogát. Ingo mint herceg csupán egy, a sematizmusnak teret engedő értelmezési és fordítási hibának köszönheti a létét, ugyanis a „*Quorum unus ...*” mondat kezdőszavát, a vonatkozó névmást helytelenül nem az Arn²⁵ által Karantániába és Alsó-Pannóniába küldött hittérítőkkal, hanem az ott lakó előkelőkkel (akiket magukat és népüket a misszionáriusoknak meg kellett téríteniük) hozták összefüggésbe.²⁶ Mivel a dativusban álló *illis ducibus atque comitibus* közelebb van a mondat végéhez, mint az accusativusban álló *presbyteros*, a mondat tárgya, ezért a következő mondat grammatikailag és logikailag helytelenül alanyát nem a tényleges tárgyhoz kapcsolták.²⁷ Arn idejében a *duces*, vagyis a karantán fejedelmek és a *comites*, a frank–bajor uralmat képviselő megbízottak igazgatták e területet, a *Conversio* e szöveghelye azt akarja hangsúlyozni, hogy a Virgil által Karantániára

alkalmazott missziós módszereket Arn is átvette Alsó-Pannónia tekintetében. Amint Rupert sohasem jutott el Alsó-Pannóniába,²⁸ akként Virgil sem szervezhette meg e terület megtérítését – a „*Simili modo ...*” kezdetű mondat tehát Arn azon tettét kívánja hangsúlyozni, hogy a salzburgi egyházmegye vezetője Alsó-Pannóniába papokat küldött.²⁹

Ezt az érvelést látszik alátámasztani az *Excerptum de Karentanis* is, amely a papokat és a diakónusokat kivéve minden, a *Conversio*ban a karantánokkal kapcsolatban előforduló nevet felsorol ugyan, ám egy Ingo nevű fejedelemről vagy hercegről semmit sem mond. Az *Excerptum de Karentanis* a XII. és XIII. század fordulóján keletkezett.³⁰ Alapvetően a karantánokkal kapcsolatban álló főbb világi és egyházi vezetők nevét tartalmazza, ezek felsorolását a szerző a *Conversio* vonatkozó mondataiból, illetve mondatrészeiből állította össze. (Az *Excerptum*ban a tulajdonnevek írása némiképp eltér a *Conversio* írásmódjától.) A grammatikai érvek már megkezdett felsorolásához visszatérve: ha a „... *presbyteros ... Quorum unus ...*” értelmezés mellett foglalunk állást, akkor meg kell kísérelnünk egy Ingo presbyter létét Arn idejéből a salzburgi források alapján bizonyítani. A *Liber confraternitatis* egy, Arn korából származó bejegyzése említést tesz egy Ingo nevű *presbyter*ről.³¹ Erdemes megjegyezni, hogy a *Liber confraternitatum* és a *Conversio* által említett Ingon kívül ezidőtájt nem tudunk e név más viselőjéről Bajorországban.³² A *Liber confraternitatum* vonatkozó szöveghelye egy tizennégy egyházi személyt tartalmazó felsorolás első elemeként említi Ingót, a tizennégy név mindegyike mellett (ellentétben az e bejegyzést körülölelő sorokkal) megtalálhatjuk a *presbyter* bejegyzést. Ingo nagy valószínűséggel az Arn által Karantániába küldött misszionáriuscsoport vezetője lehetett, e csoport működése 785 és 799 közé datálható, mivel az érsekké emelését követő esztendőben Arn egy Theoderich nevű vándorpüspököt, *episcopus chorit* rendelt a karantán területre.³³ Ingo tehát majd másfél évtizeden át vezette a karantán missziót, s az e feladat során megkívánt *prudencia* nagy tekintélyt kölcsönzött neki, amit bizonyítandó a *Conversio* több példát is említi.³⁴ Herwig Wolfram ezen érvelése jórészt recepciót nyert a szakirodalomban: nézetét Karl Schmid osztotta a *Liber confraternitatum*ról szóló tanulmányában,³⁵ és Fritz Lošek is elfogadta a 1997-es *editió*jában.³⁶

Ingo lakomája műfajilag leginkább keresztény parabolának minősíthető, és szerkesztésmódjában a bibliai példabeszédek mintáját követi: a már megtértek számára kívánja képszerűen bemutatni a karantán misszió sikerét. A házigazda a keresztényeket (még akkor is, ha szolgák) arany edényekkel tiszteli meg, a hitetlenek azonban (hiába urak) kénytelenek az ajtóik előtt piszkos edényekből étkezni, mint a kutyák. Ingo történetének mondandója világosan egybecseng Máté evangéliumának elbeszélésével a királyi lakomáról, ahonnan a nem megfelelő öltözetben – vagyis a *Conversio* szóhasználatával élve: tisztátalan testtel – megjelenőket kivetik a külső sötétségre, ahol sírás és fogcsikorgatás van.³⁷ A kereszténység tehát a szolgákat is nemessé teszi, a hit hiánya azonban az urakat elsilányítja és bepiszkolja.³⁸ Ingo parabolája korántsem egyedülálló: a Szvatopluk morvaországi udvarában élő pogány fejedelemről, Bo ivojról hagyományoznak hasonló történetet,³⁹ Arnold Jaksch pedig kimutatta, hogy a *Conversio*ban található történet kapcsolatot mutat Fredegar egy szöveghelyével.⁴⁰

Erdemes megemlíteni, hogy Fredegar *Chronicája* és a *Conversio* között nem ez az egyetlen kapcsolódási pont. A *Conversio* negyedik fejezetének Samóval foglalkozó része⁴¹ bőszégesen merít a fredegari opusból.⁴² Az idézett szöveghelyekből is világosan kitűnik, hogy a Fredegar által Samóról ránk hagyományozott történet alapvetően más összefüggésekben mutatja az eseményeket, mint a *Conversio*. Fredegar szerint a frank származású Samo 623/24-ben mint fegyverkereskedő és talán mint I. Dagobert király (623–639) megbízottja ment a szlávok közé,

hogy azokat önállósodási törekvésekben támogassa. A Konstantinápoly 626-os sikertelen ostroma által megingott első Avar Kaganátus összeomlását⁴³ kihasználva Samo egy általa létrehozott közép-európai szláv állam uralkodójává vált. Ezen államot akarta I. Dagobert felszámolni, amely próbálkozásai során kudarcot szenvedett, s így Samo országa csak annak 658 körül bekövetkezett halálával szűnt meg. A *Conversio* szerint azonban Samo karantán származású *dux gentis* volt, I. Dagobert seregei pedig sikerrel verték le a szláv lázadókat. A történet ezen változatának megírásához a *Conversio* szerzője nem Fredegar *Chronicáját*, hanem az abból merítő *Gesta Dagoberti I. regis Francorum* című munkát használta fel, és alkotta meg a maga verzióját azáltal, hogy az ott a szlávok fejedelmeként szereplő Samót magát is szlávra tette, a frankok és a langobardok által közösen megtámadott szláv államot pedig Karantániával azonosította.⁴⁴

Mind Ingo lakomájának elbeszélésében, mind pedig a fredegari leírásban a még megkeresztetlen pogányokat kutyáknak nevezik.⁴⁵ Fredegarnál a frank követek lemészárlása miatt panaszt tevő küldött, Sicharius közli Samóval, miszerint lehetetlen, hogy a keresztények és Isten szolgálói holmi ebekkel barátságot ápoljanak: „*Non est possebelem, ut christiani et Dei servi cum canibus amicitiam conlocare possint.*” Erre Samo ugyanezen szóhasználatot alapul véve azt feleli, hogy amennyiben azok Isten szolgálói, ők pedig Isten kutyái, akkor azok istentelen tettei miatt ők feljogosítva érzik magukat, hogy szétmarcangolják őket: „*Si vos estis Dei servi, et nos Dei canes, dum vos adsiduae contra ipsum agetis, nos permissum accepimus vos morsebus lacerare.*” Ugyanakkor e ponton a *Conversio* Fredegar műveit ismerő és felhasználó szerzője sajátos aspektusváltást hajt végre a történetben, nevezetesen míg a *Conversióban* a megkeresztetlen urakat utasítja Ingo az ajtó elé, addig Fredegarnál a frank követet, a keresztény Sichariust dobhatja ki a fejedelem, Samo: „*Aegectus est Sicharius de conspectum Samonis.*”

Anélkül, hogy az előképeket tovább boncolgatnánk,⁴⁶ a *Conversióban* elbeszélte Ingo-történetet bizvást tekinthetjük mintegy a Karolingok korában a szláv és az avar krisztianizációs politika termékeként született missziós katekizmus részének.⁴⁷ E formában évszázadokon át továbbélt, és talált befogadóra a XIV. századi Iohannes Victoriensisnél és a XV. századi Enea Silvio Piccolomininél, akik a korai középkor szellemiségének eklatáns példáját értékelték benne.

JEGYZETEK

- ¹ A *Conversióhoz*, illetve a kora középkori salzburgi történetíráshoz és egyházszerkezéshez bővebben lásd NÓTÁRI T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005.; *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23. Szeged, 2007.; *Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria*. Rechtsgeschichtliche Vorträge 53. Budapest, 2008.
- ² *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* 7. *Simili modo etiam Arn episcopus successor sedis Iuvavensis deinceps curam gessit pastoralem, undique ordinans presbyteros et mittens in Sclavinam, in partes videlicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae, illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. Quorum unus Ingo vocabatur, multum carus populus et amabilis propter suam prudentiam. Cui tam oboediens fuit omnis populus, ut, si cuique vel carta sine litteris ab illo directa fuit, nullus ausus est suum neglegere praeceptum. Qui etiam mirabiliter fecit: Vere servos credentes secum vocavit ad mensam, et qui eorum dominabantur infideles, foris quasi canes sedere fecit ponendo ante illos panem et carnem et fusca vasa cum vino, ut sic sumerent victus. Servis*

autem stauipis deauratis propinare iussit. Tunc interrogantes primi deforis dixerunt: 'Cur facis nobis sic?' At ille: 'Non estis digni non ablutis corporibus cum sacro fonte renatis communicare, sed foris domum ut canes sumere victus.' Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari. Et sic deinceps religio christiana succrescit.

- 3 Enee Silvii Piccolominei postea Pii PP. II. De Europa 65. Fama est anno septingentesimo nonagesimo post Christi Salvatoris ortum imperante Carolo Magno ducem gentis, Ingonem nomine, ingens convivium provincialibus praeparasse et agrestibus quidem, ad conspectum suum intromissis, in vasis aureis atque argenteis, nobilibus vero ac magnatibus, procul ab oculis collocatis, fictilibus ministrare iussisse. Interrogatum, cur ita faceret, respondisse non tam mundos esse, qui urbes et alta palatia quam qui agros et humiles casas colerent. Rusticis, qui Christi evagelium accepissent, baptismatis unda purificatis candidas et nitidas esse animas; nobiles ac potentes, qui spurcitas idolorum sequerentur, sordidas ac nigerrimas. Se vero pro animarum qualitatibus instruxisse convivium. Casigatos ea re nobiles catervatim scari baptismatis undam quaerentes brevi tempore sub Vergilio et Arnone iuvavensibus episcopis universos Christi fidem accepisse.
- 4 Iohannes abbas Victoriensis, *Liber certarum historiarum* 2, 13. Nam anno Domini septingentesimo nonagesimo sub Karolo imperatore et Ingone duce et Vergilio et Arnone episcopis Iuvavensibus Ingo dux nobiles terre et servos eis subiectos ad convivium invitavit et nobiles quidem tamquam canes et immundos deputavit et pane et carnibus foris ab oculis suis pavit et vinum in vasis fuscis propinavit, servos vero vasis splendidis et deauratis in sua presencia collocavit. Et dum quererent nobiles, quid in hoc pretenderet, respondit hos simplices et fideles, mundos et sacro baptismatis confirmatos, eos autem immundos atque indignos sine sacri fontis ablucione existere et fedatos. *Qui audientes certatim ad baptismum cum fervore fidei cucurrerunt ...*
- 5 *Conversio* 8.
- 6 *Conversio* 12.
- 7 Lhotsky, A.: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*. Graz-Köln, 1963. 293. skk.
- 8 Lošek, F.: *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*. MGH Studien und Texte 15. Hannover, 1997. 52; Fichtenau, H.: *Herkunft und Sprache Johannis von Viktring*. Carinthia I. 165. 1975. 25. skk.
- 9 Hansz, M.: *Germania Sacra* II. 1729. 104.
- 10 Eisler, R.: *Die Legende vom heiligen Karantanenherzog Domitian*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 28. 1907. 91. skk.
- 11 Nikolasch, F.: *Domitian von Millstatt – eine Erfindung des 12. Jahrhunderts?* Carinthia I. 180. 1990. 253. skk.
- 12 Glaser, F.: *Eine Marmorinschrift aus der Zeit Karls des Großen*. Carinthia I. 183. 1993. 303–318.
- 13 Wolfram, H.: *Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 31. 1995. 289.
- 14 Eisler 1907. 90.
- 15 Azegyházeerdekeit nagyban szemelöttartó grófként említi Ingót Hauck, A.: *Kirchengeschichte Deutschlands*. Berlin–Leipzig, 1954⁸. II. 480.
- 16 Mitterauer, M.: *Slawischer und bayerischer Adel am Ausgang der Karolingerzeit*. Carinthia I. 150, 1960. 695¹⁸.
- 17 *Annales regni Francorum* a. 796.
- 18 Pohl, W.: *Die Awaren – Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München, 1988. 319–320.; Szádeczky-Kardoss S.: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*. Budapest, 1998. 286. skk.; Wolfram, H.: *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, 378–907*. Wien, 1987. 258.
- 19 *Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica* cc. 6. skk.

- ²⁰ Szádeczky-Kardoss 1998. 293.
- ²¹ Tac. *ann.* 1, 60. 68; 2, 17. 21. 45. 46.
- ²² A gepida maradványnépességhez lásd LAKATOS, P.: *Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden*. Szeged, 1973. 115. skk.
- ²³ Pohl 1988. 230. sk.
- ²⁴ LÉSNY, J.: Unguimer. in *Lexicon Antiquitatum Slavicarum VI*. Wratislawiae, 1977. 264. sk.; HALVÍK, L.: (red.) *Magnae Moraviae Fontes Historici I-IV*. Praha–Brno, 1966–1971. (Brno, 1967.) II. 14; (Brno, 1969.) III. 305.
- ²⁵ Arnhoz lásd DEMMELBAUER, G.: *Arno, der erste Erzbischof von Salzburg 798–821*. Dissertation. Wien, 1950.; NIEDERKORN-BRUCK, M. – SCHARER, A. (Hrsg.): *Erzbischof Arn von Salzburg*. Veröffentlichungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 40. Wien–München, 2004.
- ²⁶ WOLFRAM, H.: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantänien und Pannonien*. Wien–Köln–Graz, 1979. 96. skk.; Wolfram 1995. 288. sk.
- ²⁷ Már Jaksch is felveti a kérdést, hogy az *unus* a papokra, a hercegekre vagy a grófokra vonatkozik-e. Vö. JAKSCH, A.: *Fredegar und die Conversio Carantanorum (Ingo)*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 41. 1926. 44. skk.
- ²⁸ *Conversio 1; Gesta sancti Hrodberti confessoris* 5. Ruperthez és a *Gesta Hrodberti*hez lásd BEUMANN, H.: Zur Textgeschichte der vita Ruperti. In *Festschrift für H. Heimpel*. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36. 1972. 166. skk.; BALTL, H.: *Zur Datierungsfrage des hl. Rupert*. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 61. 1975. 1. skk.; REINDEL, K.: *Die Organisation der Salzburger Kirche im Zeitalter des hl. Rupert*. Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 115. 1975. 88. skk.; WOLFRAM, H.: Der heilige Rupert in Salzburg. In *Frühes Mönchtum in Salzburg*. Salzburger Diskussionen 4. Hrsg. v. Zwink, E. Salzburg, 1983. 84. skk.; SCHMITT, F.: Zur Vita Ruperti. In *Frühes Mönchtum in Salzburg*. Salzburger Diskussionen 4. Salzburg, 1983. 96. skk.; JAHN, J.: *Ducatus Baiuvariorum. Das bairische Herzogtum der Agilolfinger*. Monographien zur Geschichte des Mittelalters 35. Stuttgart, 1991. 54. skk.; FORSTNER, K.: *Quellenkundliche Beobachtungen an den ältesten Salzburger Güterverzeichnissen und an der Vita s. Ruperti*. Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 135. 1995. 473. skk.; Wolfram 1995. 228. skk.
- ²⁹ Wolfram 1979. 97.
- ³⁰ *Excerptum de Karentanis 2. Tempore Dagoberti regis Francorum preerant Karentanis dux Samo, post quem Boruch, post quem Karastus et post hunc Chenmarus, et post hunc Waltunc. Item sub Karolo et eius successoribus Priwizlauga, Cemicas, Zpoimar, Etgar.*
- ³¹ *Liber confraternitatum sancti Petri Salisburgensis vetustior* 48.
- ³² Wolfram 1979. 98.
- ³³ *Conversio* 8.
- ³⁴ Wolfram 1979. 99.
- ³⁵ SCHMID, K.: Das Zeugnis der Verbrüderungsbücher zur Slawenmission. In *Der heilige Method, Salzburg und die Slawenmission*. Hrsg. v. Piffl-Perčević, Th.–Stirnermann, A. Innsbruck–Wien, 1987. 188.
- ³⁶ Lošek 1997. 112.
- ³⁷ Matth. 22, 1–14. Egyéb bibliai párhuzamos helyek tekintetében lásd Matth. 15, 26; 2. Tim. 2, 20; Apoc. 22, 15.
- ³⁸ Wolfram 1979. 100.
- ³⁹ MMFH Brno 1969. III. 305. E történet és a *Conversio* lehetséges kapcsolatahoz lásd PEKA, J.: *Die Wenzels- und Ludmilla-Legenden und die Echtheit Christians*. Prag, 1905. 92.
- ⁴⁰ Jaksch 1926. 154.

- ⁴¹ *Conversio 4. Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantanis fuit dux gentis illius. Qui venientes negotiatores Dagoberti regis interficere iussit et regia expoliavit pecunia. Quod cum comperit Dagobertus rex, misit exercitum suum et damnum, quos ei idem Samo fecit, vindicare iussit.*
- ⁴² Vö. Fredegar, *Chronica* 4, 48. Anno XXXX regni Clothariae homo nomen Samo natione Francos de pago Senonago plures secum negutiantes advicit, exercendum negucium in Sclavos coinomento Winedos perrexit. ... 4, 68. Eo anno Sclavi coinomento Winidi in regno Samone neguciantes Francorum cum plure multitudine interfecissent et rebus expoliassint, haec fuit initium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum. ... Cum haec Dagoberto nunciassit, Dagobertus superveter iubet de universum regnum Austasiorum contra Samonem et Winidis movere exercitum.; *Gesta Dagoberti I. regis Francorum* 27. Eo igitur anno Sclavi cognomento Winido, quorum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudine interficiunt et rebus expoliant. Cumque haec Dagoberto regi nuntiata fuissent, ilico iubet de universo regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos movere exercitum.
- ⁴³ Ehhez a forrásokat lásd Szádeczky-Kardoss 1998. 171. skk.
- ⁴⁴ Vö. Pohl 1988. 256. skk.; Lošek 1997. 31. sk. A kapcsolódás egyéb aspektusaihoz lásd GOLL, J.: *Samo und die karantanischen Slaven*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 11. 1890. 443. skk.
- ⁴⁵ Fredegar, *Chronica* 4, 68. Eo anno Sclavi coinomento Winidi in regno Samone neguciantes Francorum cum plure multitudine interfecissent et rebus expoliassint, haec fuit initium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum. Dirigensque Dagobertus Sycharium legatarium ad Samonem, paetens, ut neguciantes, quos sui interfecerant aut res inlecece usorpaverant, cum iusticia faceret emendare. Samo nolens Sicharium vedere, nec ad se eum venire permitteret, Sicharius vestem indutus ad instar Sclavinorum, cum suis ad conspectum pervenit Samonem ... Sicharius dicens: 'Non est possebelem, ut christiani et Dei servi cum canebus amicitias conlocare possint.' Samo a contrario dixit: 'Si vos estis Dei servi, et nos Dei canes, dum vos adsiduae contra ipsum agetis, nos permissum accepimus vos morsebus lacerare.' Aegectus est Sicharius de conspectum Samonis.
- ⁴⁶ A „*Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari.*” mondat kapcsán nem zárható ki egy augustinusi reminiscencia lehetőségé – vö. Aug. *civ.* 21, 27. ... *multi currunt baptizari*
- ⁴⁷ LÖWE, H.: *Die karolingische Reichsgründung und der Südosten. Studien zum Werden des Deutschtums und seiner Auseinandersetzung mit Rom*. Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte 13. Stuttgart, 1937. 119. skk.; 170. skk.